

Iepriekš novērtētie zaudējumi – vai Latvijā ārpus likuma?

Ilze Jankeviča, zvērināta advokāte

Neskatoties uz Senāta spriedumu, vienošanās par iepriekš novērtētājiem zaudējumiem praksē joprojām ir izplatītas, īpaši darījumos ar ārvalstu partneriem vai starptautiskos standartos balstītos līgumos. Vai Latvijas likumi vienošanos par iepriekš novērtētajiem zaudējumiem aizliedz pilnībā, vai tomēr ir situācijas, kurās tās ir pieļaujamas?

Civillikuma (CL) [1770.pantā](#) noteikts, ka ar zaudējumu ir saprotams katrs mantiski novērtējams pametums). Kā CL komentāros norādījis profesors Kalvis Torgāns, mūsdienu valodā ar jēdzienu “zaudējums” saprot jebkādu mantas samazinājumu, zudumu vai bojājumu, kā arī peļņas atrāvumu, papildu izdevumus un citas mantiski novērtējamas tiesību aizskāruma sekas.

CL [1779.pants](#) arī paredz, ka *katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis*.

Lai arī, kā redzams, likums garantē tiesības uz zaudējumu atlīdzību, praksē zaudējumu piedziņas prasības ir vienas no sarežģītākajām, laika un izmaksu ietilpīgākajām mantiska rakstura prasībām, cita starpā arī tādēļ, ka šādās lietās praktiski vienmēr pastāv strīds par zaudējumu apmēru.

Lai vienkāršotu zaudējumu atlīdzināšanu, jo īpaši situācijās, kad precīza zaudējumu apmēra noteikšana var būt sarežģīta vai pat neiespējama (piemēram, ir sarežģīti noteikt vērtību komercnoslēpumam un zaudējumiem, ko izraisa darbinieka aiziešana pie konkurējoša komersanta), darījuma dalībnieki mēdz vienoties par fiksētu naudas summu, kas līguma pārkāpējam jāmaksā, pārkāpjot līgumu. Minēto naudas summu nosaka, pirms līguma noslēgšanas izdarot aplēses par zaudējumu apmēru, kāds varētu rasties ar konkrētu līguma pārkāpumu. Šāda vienošanās no juridiskā viedokļa kvalificējama kā vienošanās par iepriekš novērtētiem zaudējumiem.

Senāta argumentācija spriedumā ir visaptveroša un pēc būtības izslēdz jebkādu iepriekš novērtētu zaudējumu pieļaujamību līgumos, kuriem piemērojami Latvijas tiesību akti

Attiecīgais tiesību institūts praksē bieži izmantots būvniecības līgumos, līgumos par komercnoslēpuma aizsardzību un konkurences ierobežojumiem, informācijas tehnoloģiju un programmatūras izstrādes līgumos, nomas līgumos u. c.

Izmaiņas attiecībā uz vienošanos par iepriekš novērtētiem zaudējumiem izmantošanas praksi iezīmēja Senāta 2023.gada 30.marta [spriedums lietā SKC-3/2023](#). Senāts, analizējot vienošanās par iepriekš novērtētiem zaudējumiem pieļaujamību, spriedumā secināja, ka Latvijas tiesībās nav pieļaujams pušu iepriekš novērtēto zaudējumu atlīdzības institūts un puses nevar vienoties par to, ka līguma pārkāpuma gadījumā pusei būs pienākums maksāt līgumā paredzētu konkrētu zaudējumu atlīdzības summu bez nepieciešamības pierādīt CL noteiktos zaudējumu atlīdzināšanas priekšnoteikumus. Šie priekšnoteikumi ir:

- tiesību aizskārēja neattaisnojama darbība, kas attiecīgos gadījumos ietver arī novērtējumu no vainojamības viedokļa;
- zaudējumu esība;
- cēloniskais sakars starp zaudējumiem un neatļauto darbību.

Senāta argumentācija spriedumā ir visaptveroša un pēc būtības izslēdz jebkādu iepriekš novērtētu zaudējumu pieļaujamību līgumos, kuriem piemērojami Latvijas tiesību akti.

Tā kā spriedums ir ar būtisku ietekmi uz pušu līguma satura izvēles brīvību, juristu aprindās par to ir pausti dažādi viedokļi, tajā skaitā, asi kritizējot sprieduma argumentāciju.

Vienlaikus, interesanti, ka CL, ieviešot [direktīvas 2011/7/ES](#) par maksājumu kavējumu novēršanu komercdarījumos prasības, ar 2013.gada 23.maija grozījumiem ir iekļauta norma, kas tieši atsaucas uz iepriekš novērtētiem zaudējumiem. Proti, CL 4.sadaļā “Nokavējums līgumiem par preces piegādi, pirkumu vai pakalpojuma sniegšanu” esošais [1668.¹⁰pants](#) paredz, ka *par netaisniem līguma noteikumiem attiecībā pret kreditoru šīs iedaļas izpratnē atzīstami tādi noteikumi, kuru mērķis ir novilcināt saistības izpildi. Noteikumi, kas paredz kreditora atteikšanos no likumiskajiem vai nokavējuma procentiem vai iepriekš novērtētajiem zaudējumiem, atzīstami par acīmredzami netaisniem.*

Senāta sprieduma argumentācijā CL 1668.¹⁰pants nav minēts. Vienlaikus nav noliedzams, ka no likuma gramatiskā teksta ir ielasāms, ka iepriekš novērtētu zaudējumu institūts CL ir ietverts.

Ir autori, piemēram, Zane Rinmane, kas pauž nostāju, ka iepriekš novērtētie zaudējumi (CL 1668.¹⁰pants) pēc būtības ir tas pats "līgumsoda" institūts CL 1716.panta izpratnē un Latvijas tiesībās nevajadzētu ieviest jaunu - iepriekš novērtēto zaudējumu institūtu, ja iespējams vajadzību izteikt ar jau pastāvošo – līgumsodu.

Tomēr, analizējot likumdevēja nodomu, ar grozījumiem 1668.¹⁰pantā iekļaujot iepriekš novērtētu zaudējumu jēdzienu, uzmanība pievēršama citai tajos pašos grozījumos ietvertajai normai.

Proti, ar grozījumiem CL iekļauts arī 1668.⁹pants, kurā noteikts, ka *par nokavētu maksājumu līgumā par preces piegādi, pirkumu vai pakalpojuma sniegšanu parādnieks bez īpaša atgādinājuma maksā kreditoram parāda atgūšanas izmaksas 30 latu apmērā. Parāda atgūšanas izmaksu samaksa neatbrīvo parādnieku no pienākuma atlīdzināt visus zaudējumus, kādus kreditors cietis, ieskaitot izdevumus prāvai* (ar 2013.gada 19.septembra CL grozījumiem 30 lati aizstāti ar 40 eiro).

Grozījumu anotācijā norādīts, ka 1668.¹⁰pantā (likumdošanas gaitā panta numerācija mainīta – uz 1668.⁹pantu) paredzēts jauns tiesību institūts – iepriekš novērtētie zaudējumi, kas kā konstanta summa izteikta latos un atbilst 40 eiro ekvivalentam. Iepriekš novērtētie zaudējumi ir uzskatāmi par parādnieku disciplinējošu un preventīvu instrumentu, kuram ir arī sodoša funkcija. Iepriekš novērtētie zaudējumi ir maksājami neatkarīgi no tā, vai kreditoram vispār ir cēlušies kādi zaudējumi no nokavējuma, jo iepriekš novērtēto zaudējumu maksāšanas pienākums iestājas jau nākošajā dienā pēc maksājuma kavējuma iestāšanās. Turklāt iepriekš novērtēto zaudējumu nomaksa neatbrīvo parādnieku no zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma, nokavējuma procentiem un līgumsoda nomaksas, ja tādi noteikti līgumā.

CL 1668.¹⁰panta noteikumi izstrādāti, transponējot direktīvas 2011/7/ES 7.panta 2. un 3.punkta prasības, kas paredz, ka acīmredzami netaisns līguma noteikums vai prakse ir tāds, kas izslēdz nokavējuma procentus un

direktīvas [6.punktā](#) minētās atgūšanas izmaksas – fiksētu summu 40 eiro apmērā.

iekļaut līgumā vienošanos par iepriekš noteiktiem zaudējumiem varētu būt riskanti, ņemot vērā augstu iespējamību, ka panākt vienošanās izpildi tiesas ceļā var būt neiespējami

Tādējādi var secināt, ka CL [1668.¹⁰pantā](#) iekļaujot iepriekš novērtētu zaudējumu jēdzienu, likumdevējs visdrīzāk ir vēlējies noteikt, ka par acīmredzami netaisniem līguma noteikumiem ir uzskatāmi tādi noteikumi, kas izslēdz kreditora tiesības uz [1668.⁹pantā](#) paredzētajām parāda atgūšanas izmaksām. Šo pieņēmumu vēl vairāk ļauj apstiprināt likumprojekta [1668.¹⁰panta](#) sākotnējā redakcija, kas paredzēja, ka par nokavētu maksājumu līgumā par preces piegādi, pirkumu vai pakalpojuma sniegšanu parādnieks bez īpaša atgādinājuma maksā kreditoram iepriekš novērtētos zaudējumus 30 latu apmērā. Iepriekš novērtēto zaudējumu samaksa neatbrīvo parādnieku no pienākuma atlīdzināt visus zaudējumus, kādus kreditors cietis, ieskaitot izdevumus prāvai.

Tomēr jānorāda – ja likumdevējam bija nodoms noteikt, ka par netaisniem atzīstami līguma noteikumi vai prakse, kas izslēdz tiesības uz parāda atgūšanas izmaksām, tam būtu vajadzējis izteikties skaidrāk, lai neradītu maldinošu priekšstatu par tiesību normā paredzēto.

Bez tam, no augstāk norādītā arī secināms, ka CL [1668.¹⁰pantā](#) paredzētais iepriekš novērtēto zaudējumu institūts ir attiecināms uz “likumiskajiem” jeb uz likuma pamata noteiktajiem iepriekš novērtētiem zaudējumiem un tādējādi neskar jautājumu par pušu pielīgtiem iepriekš novērtētiem zaudējumiem, kas analizēti Senāta spriedumā.

Vienlaikus, ņemot vērā, ka vienošanās par iepriekš noteiktiem zaudējumiem ir bijušas praksē izplatītas un pamatotas ar reālu ekonomisku un tiesisku nepieciešamību, prognozējams, ka nākotnē varētu sekot vai nu kādas likuma izmaiņu iniciatīvas vai arī Senāta prakses maiņa. Līdz tam iekļaut līgumā vienošanos par iepriekš noteiktiem zaudējumiem varētu būt riskanti, ņemot vērā augstu iespējamību, ka panākt vienošanās izpildi tiesas ceļā var būt neiespējami.

Tajā pašā laikā jānorāda, ka darījumos ar ārvalstu partneriem vai līgumos, kas balstīti uz starptautiskajiem standartiem, darījuma dalībniekiem ir iespējams vienoties par citas valsts likumu piemērošanu, kuri attiecīgi pieļauj iepriekš

novērtētus zaudējumus. Šādu izvēli gan darījuma dalībniekiem būtu jāizdara rūpīgi, ņemot vērā visus regulējuma aspektus, juridiskā atbalsta pieejamību attiecīgajā valstī un citus faktorus.